

УДК 65.012.4 (477)

DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-246-250

ЛАПШИН І. М.

Хмельницький національний університет

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Досліджено питання реалізації соціальної політики в Україні в умовах державного регулювання демографічних процесів. Розкрито та обґрунтовано сутність державної соціально-демографічної політики та забезпечення її реалізації. Розглянуто методичні підходи стосовно формування основних принципів державного регулювання соціального розвитку, що спирається на систему методів та інструментів, необхідних для досягнення поставлених цілей. Сформовано структуру забезпечення соціального захисту. Визначені основні завданнями Міністерства соціальної політики в сфері регулювання демографічних процесів. Детально розглянуто принципи реформування системи соціального захисту та забезпечення і нормативно-правове регулювання демографічних процесів в Україні на сучасному етапі.

Ключові слова: державне регулювання, демографічна ситуація, механізм, соціальна політика.

LAPSHYN I.

Khmelnitskyi National University

STATE SOCIAL POLICY IN THE CONTEXT OF REGULATION OF DEMOGRAPHIC PROCESSES IN UKRAINE

Each country has its own social policy – a concept strategy. Its concept creates the main directions of the state policy regarding the development of demographic situation for a certain period. Such concept makes the legal and ideological basis within which the policy of a country should be built and implemented. The importance of state regulation of social processes is determined by the demographic crisis that threatens the national security of the country. In this case, the state regulation process, which should ensure the improvement of the demographic situation of the country, becomes so relevant. Main methods for regulation of social processes in Ukraine has been carried out. The nature of social policy and demographic development were considered. Methodical approaches to formation of the basic principles of state regulation of social development, based on a system of methods and tools necessary to achieve its goals has also been carried out. The structure of the mechanism of state regulation of demographic processes has been formed. The socio-economic provision and legal regulation of demographic processes in Ukraine at the present stage have been considered in details. As the result, the system of state regulation of social processes and development is an integral part of a system that influences on the factors that regulate the population reproduction process for the implementation of demographic policy and its goals.

Keywords: state regulation, mechanism, demographic situation, social policy.

Постановка проблеми. Внаслідок трансформаційних змін, поляризація суспільства в Україні набула великих масштабів. Українське суспільство в соціальному плані розділилось майже на дві частини. Перша – мала та найбагатша частина населення і друга – соціально вразлива частина населення, що вимагає допомоги від держави і складає більшість населення. Сформована нерівність в українському суспільстві створює напругу та має негативний соціально-економічний ефект, розвитку національного господарства. Досягнення економічного й демографічного розвитку та зокрема розвитку трудового потенціалу й формування конкурентного людського капіталу населення неможливе без потужної та структурно розвиненої соціальної бази. Для її створення необхідна грамотна та дієва соціальна політика. Саме завдяки реалізації заходів соціальної політики проходить затвердження принципів соціальної рівності та справедливості в рамках соціально-орієнтованої ринкової економіки. Важливість державного регулювання соціальних процесів зумовлена демографічною кризою, що загрожує національній безпеці країни. Відтак актуальним стає процес державного регулювання, що має забезпечити покращення соціального та демографічного становища країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми державної політики України в регулюванні соціальних та демографічних процесів присвячено праці таких науковців, як Белянського В.П., Вороніна А.Г., Дідківської Л.І., Дегтяра А.О., Долішнього М.І., Лесечко М.Д., Лібанової Е.М., Лотоцької В.В., Нижник Н.Р., Пономаренка Б.Т., Рудницької Р.М., Тертишної Л.С., Стешенко В.В. та інших. Однак, комплексного бачення категорій державного регулювання соціально-демографічних процесів не чітко визначено та потребує доопрацювання.

Мета статті – розкриття та визначення сутності державної політики в сфері регулювання соціально-демографічних процесів та розвитку завдяки визначенню основних методів реалізації такої політики, систематизації важелів та інструментів державної політики соціального регулювання демографічних процесів.

Виклад основного матеріалу. Соціальною політикою прийнято вважати діяльність громадських та державних інститутів, суспільних груп та окремих суб'єктів соціальної політики. Така діяльність зазвичай є спрямованою на задоволення соціальних потреб як суспільства загалом, так і людини зокрема. Реалізація

таких соціальних потреб, що забезпечують життєдіяльність та розвиток соціальної сфери при безкомпромісному дотриманні основних громадянських прав та свобод проходить на основі відносин принципу соціальної справедливості [1].

На наш погляд, соціальна політика є суспільно-історичним явищем, яке бере свій початок разом з виникненням держави. Спрямовується на коригування спільної діяльності населення та узгодження суспільного та індивідуального життя людини, регулює взаємовідносини між різними соціальними структурами та інститутами. Серед науковців панує думка, що природа соціальної політики передусім пов'язана зі складом суспільства. До складу якого входять економічно забезпечені та незабезпечені особи. Соціальна політика є тим інститутом, який має за мету підтримку незабезпечених осіб, шляхом створення належних умов для їх життєдіяльності та реалізації таких соціальних принципів, як справедливість, солідарність та рівність. Зокрема Джон Стюарт бачить соціальну політику як таку сферу державної діяльності, яка є відповідальною за формування системи соціального захисту та надання соціальних виплат і послуг. [2]. За О. Яременко соціальна політика – це «направлені дії суб'єктів соціальної політики, головним чином, спрямовані на захист вразливих груп населення, які не мають можливості та здатності захистити та забезпечити себе» [3]. Однак таке трактування соціальної політики є дещо неповним та звуженим. А. Колот вважає, що якщо об'єктом соціальної політики є суто соціально вразливі частини населення, які беззаперечно потребують допомоги з боку держави, тоді соціальна політика не може вважатись та стати ефективною. Необхідним є створення відповідних умов для підтримки соціально вразливих верств населення. [4].

При більш конкретному погляді на соціальну політику, визначимо її як певний комплекс соціально-економічних та демографічних заходів органів державної влади, зокрема органів місцевого самоврядування, великих підприємств та організацій. Дані заходи головним чином спрямовані на створення належних умов для життєдіяльності населення та його захист від зовнішніх чинників, які мало залежать від впливу зі сторони самого населення. До таких негативних чинників можемо віднести безробіття, інфляція та зростання цін на продовольчі товари. На нашу думку головною метою соціальної політики має бути забезпечення належного рівня життя населення, який повинен мати вираження в отриманні відповідної кількості соціальних благ та послуг.

Основною для реалізації та здійснення соціальної політики має стати взаємна та колективна відповідальність та гарантія з боку держави та населення щодо прийняття взаємних соціальних обов'язків. Окрім цього соціальна політика повинна відповідати сучасним умовам економічного розвитку, постійно забезпечувати мінімальні стандарти рівня життя населення та сприяти розвитку соціальних та економічних інститутів. Держава в реалізації соціальної політики виступає в ролі гаранта соціального та законодавчого порядку і способів їх забезпечення. Зокрема Конституція України гарантує вище згадані права на свободу думки, працю, добровільного вибору професії та роду трудової діяльності, отримання якісної освіти та медичної допомоги. Держава не лише гарантує соціальні права, а й несе відповідальність перед населенням за їх забезпечення та формування гідного рівня життя. Конституція України детально відображає гарантії, які стосуються соціального розвитку держави та рівня життя її населення, можемо сюди віднести наступні закони: «Про межу малозабезпеченості»; «Про зайнятість населення»; «Про допомогу сім'ям з дітьми»; «Про охорону праці»; «Про колективні договори та угоди»; «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького та рядового складу»; «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»; «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні»; «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»; «Кодекс законів про працю України» [7].

Розглядаючи більш детально соціальне законодавство, відмітимо, що зокрема стаття 43 Конституції України наголошує на тому, що завданням держави є створення умов для повного здійснення громадянами права на працю, гарантія рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізація програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

В статті 46 зазначається, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Стаття 47 гарантує громадянам, які потребують соціального захисту, надання житла державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Стаття 48 гарантує кожному право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Стаття 49 гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Стаття 50 гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Окрім цього, як зазначено в статті 53, держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. В статті 56 зазначено, що держава також виступає гарантом того, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [7, 8].

Таким чином, з огляду на законодавство та державні соціальні гарантії, головні як первинні так і вторинні умови для життєдіяльності створенні та сформовані. Однак формування основних постулатів соціальних відносин та їх гарантів в правовому полі не означають, що вони дієві та реалізуються і контролюються державою на постійній основі.

На нашу думку, головним завданням державної соціальної політики має стати покращення існуючих умов, створення превентивних засобів по відношенню до негативних соціальних явищ, покращення добробуту населення та недопущення зниження індексу людського розвитку або ж потенціалу, який пов'язаний та характеризує демографічну та соціально-економічну сфери [9].

Роль держави як суб'єкта соціальної політики є центральною але водночас значною мірою підкріплюється діяльністю інших інститутів громадянського суспільства, які перебирають велику кількість функцій на себе. Головна особливість ролі держави проявляється в відповідальності за безпеку та стабільність в середині суспільства та проведення соціальної політики, оскільки держава володіє широким спектром повноважень, що дозволяють їй виконувати головну формувальну та забезпечувальну роль. Що стосується структури соціальної політики держави, на наш погляд вона складається з її суб'єктів, об'єктів, принципів функціонування та механізмів впровадження. Причому дані суб'єкти перебувають в постійній взаємодії. Саме взаємодія суб'єктів соціальної політики направлена на створення необхідних умов для її об'єктів [5].

В умовах соціальної держави ключовим механізмом реалізації соціальної політики виступає соціальне страхування, соціальні гарантії та послуг з боку держави та громадських організацій. Однак даний механізм ще не відпрацьований до ідеалу та має ряд прогалин, що ускладнює соціальний захист населення. Інститути соціальної політики головним чином сприяють зростанню людського потенціалу та захисту громадян. Окрім цього вони є найбільш близькими до вирішення потреб конкретних людей [10]. На нашу думку, державну соціальну політику слід розглядати як систему, що має багато рівнів та функцій, до того ж яка зможе забезпечити ефективний соціально-економічний розвиток країни завдяки застосуванню людського капіталу, трудових ресурсів, та реалізації їх потенціалу. Одним з основних органів, щодо впровадження та реалізації соціальної політики є Мінсоцполітики. Яке є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання гуманітарної допомоги [11].

Відмітимо, що соціальна політика в вузькому значенні, головним чином реалізується та виступає як соціальний захист не тільки незахищених верств населення, але й економічно-активної та працездатної частини, оскільки вона несе на собі основне економічне навантаження та утримує суспільство загалом. Захист таких верств відбувається завдяки наданню свобод для реалізації права на працю та відповідну винагороду. Можемо визначити соціальний захист як комплекс певних організаційно-правових та соціально-економічних заходів по забезпеченню якісними умовами проживання кожного члена суспільства та все населення в відповідній економічній ситуації, структура соц. захисту на рисунку 1. Загалом заходи з забезпечення соціального захисту, мають надавати підтримку тим членам суспільства, котрі з будь-яких причин потрапили в скрутне становище. Така підтримка виражається в соціальній допомозі особам або сім'ям, які не мають достатніх засобів для нормальної життєдіяльності та існування. Зокрема в нашій країні соціальний захист здійснюється в таких організаційно-правових формах, як соціальне страхування та додаткові форми соціального страхування. Додаткові форми проводяться за рахунок засобів фондів, творчих спілок та окремих сільськогосподарських підприємств.

Рис. 1. Структура соціального захисту

Самостійно сформовано автором на основі [13, 14]

З нашої точки зору одним з головних видів соціального захисту є пенсії. Які поділяються на пенсії за віком, пенсії по інвалідності, пенсії за вислугу років та пенсії у випадку втрати годувальника сім'ї. Окрім пенсій відмітимо й не менш важливий вид страхування – допомогу в зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, допомогу при вагітності та пологах, допомогу на дітей з малозабезпечених сімей, допомогу багатодітним і самотнім батькам та ін.

Відмітимо, що в Україні все більшого значення набувають громадські організації та благодійні фонди причому не державні. Дані фонди та організації допомагають окремим бідним категоріям населення в різних формах, а саме: надають грошову допомогу, організують заклади безкоштовного харчування, забезпечують товарами першої потреби, ліками та продуктами харчування. Зі сторони держави, одним з головних засобів окремого соціального захисту є субсидії на житло та комунальні послуги. Наша держава створила пільгову систему для найбільш незахищених верств та груп населення. Окрім надання пільг, держава гарантує соціальний захист таким групам населення, як ветерани війни та праці, громадянам похилого віку та тим, хто постраждав від внаслідок Чорнобильської катастрофи. Загалом соціальне страхування можна охарактеризувати, як найбільш важливу складову в системі соціального захисту. Відмітимо, що більшу частину коштів соціального забезпечення становлять як правило, виплати по соціальному страхуванню. Головною метою соціального страхування можемо визначити саме забезпечення компенсації доходів й реабілітаційних заходів працездатному населенню та власне працівникам в разі втрати працездатності або роботи. Специфіка ринкових відносин в галузі охорони здоров'я та розвиток сфери платних послуг, зумовили та зробили можливим поступовий перехід до страхової та бюджетної системи фінансування сфери охорони здоров'я та впровадження страхової медицини в зрізі соціально-економічних реформ в Україні. Щодо головних принципів системи страхової медицини, можемо віднести до них такі, як добровільне медичне страхування в межах особи або групи осіб чи колективу, рівність в правах серед застрахованих громадян, безкоштовність медичних послуг для застрахованих осіб [5].

Не останню роль в соціальному захисті мало захищених верств населення, інвалідів, людей похилого віку грає соціальне обслуговування. Сюди можемо віднести як медичну інфраструктуру, так і доступ до неї, тобто мережу лікувальних закладів, інтернатів, будинків для пристарілих тощо. До такої інфраструктури входить і надання побутових, житлових, та пільг на засоби пересування (інвалідні візки тощо), на проїзд міським транспортом. Органи соціального захисту перебувають під контролем держави і на сьогодні її роль в створенні дієвої системи соціального захисту є визначальною. Таким чином саме держава повинна гарантувати, виконувати та контролювати систему соціального захисту.

Верховна Рада України ще в 1993 р. затвердила Концепцію соціального захисту населення. В даній концепції чітко вказано, що джерелом підвищення добробуту населення має стати ефективна праця, трудова активність населення та підприємницька ініціатива громадян. Також зазначається, такі зміни є можливими на основі сталого розвитку трудового потенціалу та його ефективного використання й застосування. Однак, не все ж не варто забувати про те, що зростання рівня життя людини прямо пропорційно її власним доходам. Тому головну роль держава має звертати саме на умови праці людей та винагороду за пророблену роботу, причому саме в державних стандартах та доходних мінімумах криється шлях до забезпечення соціальних гарантій та соціального захисту. Згідно Концепції соціального забезпечення населення України, система соціального забезпечення громадян та населення повинна формуватись так, щоб не породжувати утриманство при розподілі соціальних благ. А також щоб заохочувати і стимулювати до праці, й створювати умови для реалізації цієї концепції [12].

На наш погляд, одним з важливих кроків на шляху до вдосконалення системи соціального захисту населення має стати розширення його конкретизації та направленості. Однак тільки на рівнях областей та районів реально можна визначити на скільки людина, яка звертається за допомогою її насправді потребує. Прийняття Кабінетом Міністрів України постанови «Про надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг» 1995 р. можна вважати першим кроком на шляху до цього. Згідно постанови функції реалізації державних програм захисту малозабезпечених осіб та їх сімей, непрацездатних осіб та осіб пенсійного віку повинні виконувати соціальні служби [6]. Загалом, поглиблення економічних реформ та змін не тільки в середині країни ай зовнішніх змін, які стали не менш важливим фактором розвитку держави, перш за все рівноправне існування різних форм власності, свобода підприємництва, вільний вибір виду зайнятості, лібералізація цін, регулювання оплати праці мають стати базою для формування принципово нової соціально-економічної та демографічної ситуації. Це зумовлює необхідність вироблення адекватного та передусім ефективного механізму соціального забезпечення населення.

Висновки. Таким чином, на сьогодні соціальну політику не можна розглядати окремо від глобальних змін і глобальних викликів. Оскільки від таких викликів залежить загальний соціальний та економічний прогрес і безпека держави. Поглибленням соціальної нерівності, ризику бідності й соціального відторгнення, соціальні та військові конфлікти, погіршенням стану довкілля, є глобальними проблемами розвитку, які неможливо розв'язати без об'єднання зусилля всього суспільства. Створюючи власну стратегію розвитку, яка полягає в інтеграції до Європейського Союзу, Україна повинна ясно усвідомлювати як свої можливості, так і зовнішні загрози. В таких умовах, головною ідеєю соціальної політики має залишатися прагнення до більшої справедливості суспільства та забезпечення сталого розвитку економіки.

Станом на сьогодні Україна знаходиться у відверто складних трансформаційних умовах. Це і військові події на Сході країни, відповідно погіршення економічної ситуації, зростання соціальної напруги. Все це зменшує шанси на реалізацію соціальної політики та економічний розвиток. Досягнення економічного й демографічного розвитку та зокрема розвитку трудового потенціалу населення неможливе без потужної та структурно розвиненої соціально-економічної бази. Для її створення необхідна грамотна та

дієва соціальна політика. Саме завдяки реалізації заходів соціальної політики проходить затвердження принципів соціальної рівності та справедливості в рамках соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Література

1. Управління трудовим потенціалом : навч. посіб. / Васильченко В.С., Гриненко А.М., Грیشнова О.А., Керб Л.П. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
2. The Blackwell Encyclopedia of Social Work / Ed. by Davies M. – Oxford : Blackwell Publishers, 2000. – 480 p.
3. Яременко О. О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації : монографія. Статті. Виступи. Інтерв'ю / О. О. Яременко. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України ; УІСД ім. О. Яременка, 2006. – 480 с.
4. Колот А. Міфи соціальної політики, або з чого слід розпочати формування нової моделі / Анатолій Колот // Дзеркало тижня. – 2010. – 23–29 січ. – № 2 (781).
5. Теренс М. Ганслі Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Теренс М. Ганслі ; пер. з англ. О. Перепада. – К. : Основи, 1996. – 237 с.
6. Соціальна політика України в контексті економічних реформ // Міжнародна конференція "Соціальна політика України в контексті економічних реформ", Київ, 2–3 березня 1995 р. – К., 1995. – 150 с.
7. Законодавство у сфері соціального захисту. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/sehl/provisions/zakonodavstvo-u-sferi-soczialnogo-zaxistu.html> (Дата звернення : 12.06.18)
8. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Звіт про людський розвиток 2016. ООН [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/annual-reports/human-development-report-2016.html> (Дата звернення : 12.06.18)
10. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні : монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 244 с.
11. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423, Київ.
12. Про проект Концепції соціального забезпечення населення України : постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 6. – Т. 31. – Режим доступу : <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3758-12>
13. Про соціальний захист населення і внутрішнього ринку України : постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 17. – Ст. 208. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-12> (Дата звернення : 12.06.18)
14. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 45. – Т. 358. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (Дата звернення : 12.06.18).

References

1. Upravlinnia trudovym potentsialom : navch. posib. / Vasylychenko V.S., Hrynenko A.M., Hrishnova O.A., Kerb L.P. – K. : KNEU, 2005. – 403 s.
2. The Blackwell Encyclopedia of Social Work / Ed. by Davies M. – Oxford : Blackwell Publishers, 2000. – 480 p.
3. Yaremenko O. O. Sotsialna polityka: teorytyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia protsesiv formuvannia ta efektyvnosti realizatsii : monohrafiia. Statii. Vystupy. Interviu / O. O. Yaremenko. – K. : In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy ; UISD im. O. Yaremenka, 2006. – 480 s.
4. Kolot A. Mify sotsialnoi polityky, abo z choho slid rozpochaty formuvannia novoi modeli / Anatolii Kolot // Dzerkalo tyzhnia. – 2010. – 23–29 sich. – № 2 (781).
5. Terens M. Hansli Sotsialna polityka ta sotsialne zabezpechennia za rynkovoï ekonomiky / Terens M. Hansli ; per. z anh. O. Perepadia. – K. : Osnovy, 1996. – 237 s.
6. Sotsialna polityka Ukrainy v konteksti ekonomichnykh reform // Mizhnarodna konferentsiia "Sotsialna polityka Ukrainy v konteksti ekonomichnykh reform", Kyiv, 2–3 bereznia 1995 r. – K., 1995. – 150 s.
7. Zakonodavstvo u sferi sotsialnogo zakhystu. Upovnovazhenyi Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny [Elektronnyi resurs] : veb-sait. – Rezhym dostupu : <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/sehl/provisions/zakonodavstvo-u-sferi-soczialnogo-zaxistu.html> (Data zvernennia : 12.06.18)
8. Konstytutsiia Ukrainy : zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – № 30. – St. 141.
9. Zvit pro liudskiyi rozvytok 2016. OON [Elektronnyi resurs] : veb-sait. – Rezhym dostupu : <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/annual-reports/human-development-report-2016.html> (Data zvernennia : 12.06.18)
10. Makarova O.V. Sotsialna polityka v Ukraini : monohrafiia / O.V. Makarova ; In-t demohrafiï ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy. – K., 2015. – 244 s.
11. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 chervnia 2015 r. № 423, Kyiv.
12. Pro projekt Kontseptsii sotsialnogo zabezpechennia naselennia Ukrainy : postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1994. – № 6. – T. 31. – Rezhym dostupu : <https://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3758-12>
13. Pro sotsialnyi zakhyst naselennia i vnutrishnoho rynku Ukrainy : postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1992. – № 17. – St. 208. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-12> (Data zvernennia : 12.06.18)
14. Pro sotsialni posluhy [Elektronnyi resurs] : zakon Ukrainy // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 2003. – № 45. – T. 358. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (Data zvernennia : 12.06.18).

Рецензія/Peer review : 18.02.2019

Надрукована/Printed : 08.04.2019

Рецензент: д. е. н., проф. Васильківський Д. М.